

УДК 342.922:338.436

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.65>

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Шорський П.О.,
*кандидат юридичних наук,
докторант кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0008-5953-9795*

Шорський П.О. Особливості адміністративного провадження у справах про порушення законодавства у сфері агропромислового комплексу.

У статті розглядаються теоретико-правові засади провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері агропромислового комплексу як особливого різновиду адміністративного процесу, що врегульований нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших нормативно-правових актів, таких як Земельний кодекс, Закони України “Про насіння і садивний матеріал”, “Про карантин рослин”, “Про ветеринарну медицину” тощо. Досліджено особливості такого провадження з огляду на його сутність, завдання, принципи та нормативне підґрунтя.

Визначено, що адміністративне провадження є врегульованою нормами права діяльністю уповноважених органів і посадових осіб, спрямованою на своєчасне, повне та об’єктивне з’ясування обставин кожної справи, ухвалення законного рішення й забезпечення його виконання. Окреслено ключові принципи провадження, серед яких верховенство права, законність, рівність усіх перед законом, забезпечення права на захист, гласність та публічність та інші. Визначено завдання провадження згідно зі ст. 245 Кодексу України про адміністративні правопорушення: своєчасне, повне й об’єктивне з’ясування обставин справи, ухвалення рішень відповідно до закону, забезпечення їх виконання, виявлення причин правопорушень і запобігання їм, виховання громадян у дусі законності.

Розглянуто загальну структуру стадій адміністративного провадження від моменту порушення справи до моменту виконання винесеного рішення, із урахуванням процесуальних строків та особливостей розгляду окремих категорій правопорушень. Окреслено коло суб’єктів, уповноважених на розгляд справ про адміністративні правопорушення у сфері агропромислового комплексу України.

Підкреслено, що ефективність адміністративного провадження залежить від належного дотримання вимог законодавства, професійної компетентності уповноважених осіб та своєчасності прийняття рішень.

Зроблено висновок про необхідність удосконалення правозастосовної практики та гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами для забезпечення балансу між захистом прав особи й публічними інтересами.

Ключові слова: адміністративне провадження, адміністративне правопорушення, агропромисловий комплекс, КУпАП, принципи провадження, стадії провадження.

Shorskyi P.O. Features of administrative proceedings in cases of violations of legislation in the field of agro-industrial complex.

The article examines the theoretical and legal foundations of proceedings in cases of administrative offenses in the agro-industrial complex as a special type of administrative process regulated by the provisions of the Code of Ukraine on Administrative Offenses and other regulatory and legal acts, such as the Land Code, the Laws of Ukraine “On Seeds and Planting Material,” “On Plant Quarantine,” “On

Veterinary Medicine,” etc. The peculiarities of such proceedings are studied in view of their essence, objectives, principles, and regulatory framework.

It is determined that administrative proceedings are activities regulated by legal norms carried out by authorized bodies and officials, aimed at timely, complete, and objective clarification of the circumstances of each case, adoption of a lawful decision, and ensuring its execution. The key principles of the proceedings are outlined, including the rule of law, legality, equality of all before the law, ensuring the right to defense, openness and publicity, and others. The objectives of the proceedings are defined in accordance with Article 245 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses: timely, complete, and objective clarification of the circumstances of the case, adoption of decisions in accordance with the law, ensuring their execution, identification of the causes of offenses and prevention thereof, and fostering citizens in the spirit of lawfulness.

The general structure of the stages of administrative proceedings is considered, from the moment of initiating the case to the moment of executing the adopted decision, taking into account procedural time limits and peculiarities of considering certain categories of offenses. The range of entities authorized to consider cases of administrative offenses in the sphere of the agro-industrial complex of Ukraine is outlined.

It is emphasized that the effectiveness of administrative proceedings depends on proper compliance with legislative requirements, the professional competence of authorized persons, and the timeliness of decision-making.

A conclusion is made on the necessity to improve law enforcement practice and harmonize national legislation with international standards in order to ensure a balance between the protection of individual rights and public interests.

Key words: administrative proceedings, administrative offense, agro-industrial complex, Code of Ukraine on Administrative Offenses, principles of proceedings, stages of proceedings.

Постановка проблеми. Віртуальні активи (Virtual Assets, далі – ВА) стали невід’ємним елементом сучасної цифрової економіки. Їх обіг охоплює токени, криптовалюти, цифрові цінні папери та інші форми цифрового вираження вартості. На відміну від традиційних фінансових інструментів, ВА функціонують у децентралізованих мережах, через що для держави створюється низка геть нових викликів, у тому числі щодо забезпечення кібербезпеки, дотримання міжнародних стандартів протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму.

Агропромисловий комплекс України (АПК) є базовою галуззю економіки України, яка забезпечує продовольчу безпеку та експортний потенціал країни. Характерною особливістю цього комплексу є поєднання сільського господарства із переробною промисловістю, через що більшість правопорушень вчиняються на межі адміністративного, земельного, екологічного, ветеринарного, господарського та фітосанітарного законодавства. Зважаючи на те, яку суспільно-корисну функцію має сільське господарство, держава зацікавлена в належному дотриманні аграрного законодавства та своєчасному й ефективному реагуванні на порушення, які відбуваються. Адміністративне провадження у справах про порушення законодавства у сфері агропромислового комплексу є важливим інструментом реалізації державної політики в цій сфері, адже воно дозволяє швидко припиняти протиправне діяння, застосовувати заходи адміністративного впливу, здійснювати відшкодування шкоди, а також попереджати повторні правопорушення.

Метою дослідження є аналіз змісту та особливостей адміністративного провадження у справах про порушення законодавства у сфері агропромислового комплексу України, нормативного забезпечення, структури такого провадження, компетенції уповноважених органів, а також окреслення напрямків подальшого вдосконалення.

Стан опрацювання проблематики. Питання особливостей провадження у справах про адміністративні правопорушення було висвітлено в наукових доробках таких вітчизняних вчених як О.В. Фазикош, Б.О. Логвиненко, Ю.П. Битяк, О.С. Юнін, Т.Б. Шаповал, О.В. Ковальова, І.П. Голяченко тощо, однак проблематика характерних особливостей провадження саме у порушеннях у сфері агропромислового комплексу залишається недостатньо розробленою та розкритою. У цьому контексті необхідно відмітити Г.С. Іванову як науковицю, що широко досліджує питання адміністративно-правового регулювання у сфері агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу. Обговорення особливостей провадження у справах про правопорушення в сфері агропромислового комплексу слід почати із загальної характеристики адміністративного провадження та його місця в системі публічного управління. Провадження у спра-

вах про адміністративні правопорушення визначається як розгляд і вирішення адміністративних справ, що пов'язані зі вчиненням адміністративних проступків, умови та порядок притягнення правопорушників до відповідальності чи застосування до них інших заходів адміністративного примусу компетентними органами на основі закону [1]. Відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України, провадження в адміністративних справах здійснюється відповідно до закону, чинного на час вчинення окремої процесуальної дії, розгляду та вирішення справи [2].

Адміністративні стягнення, у тому числі за порушення у сфері агропромислового комплексу, зачіпають суттєві особисті та майнові інтереси суб'єктів, тому провадження повинні бути максимально формалізованими та ґрунтуватися на чітких процесуальних нормах, які закріплюються в законодавчих актах та гарантують дотримання конституційних прав усіх учасників процесу, зокрема права на свободу та особисту недоторканність, права на честь і гідність, безпеку тощо. Основним джерелом для таких норм виступає Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [3], яким визначаються завдання, принципи провадження, перелік органів та посадових осіб, що мають право складати протоколи та розглядати справи, прав та обов'язки учасників, строки розгляду, порядок ухвалення та виконання постанов тощо.

Необхідно зазначити, що в агропромисловому комплексі застосовуються як загальні норми вищезгаданого Кодексу, так і спеціальні закони, якими передбачається адміністративна відповідальність за окремі правопорушення. Зокрема до таких законів входять наступні:

Земельний кодекс України [4], яким встановлюється, що особи несуть відповідальність за такі порушення як самовільне зайняття земельних ділянок, псування сільськогосподарських угідь та інших земель, забруднення хімічними та радіоактивними речовинами чи стічними водами, приховування від обліку та реєстрації та перекручення даних про стан земель тощо, що корелюється з відповідними статтями КУпАП, зокрема статтею 52 (псування та забруднення сільськогосподарських та інших земель), статтею 53 (порушення правил використання земель), статтею 53¹ (самовільне зайняття земельної ділянки), статтею 53² (перекручення або приховування даних державного земельного кадастру) і т.д. [3].

Закони України “Про насіння і садивний матеріал” [5], “Про карантин рослин” [6], “Про племінну справу у тваринництві” [7] та “Про ветеринарну медицину” [8] які регламентують порядок ведення насінництва, розсадництва, племінної справи, боротьби з карантинними шкідниками. Порушення встановлених цими законами правил також призводить до адміністративної відповідальності, зокрема за статтями 104¹ (порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва), 105 (порушення вимог щодо виконання фітосанітарних заходів), 107 (порушення законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин) та 107¹ (порушення законодавства про племінну справу у тваринництві) КУпАП [3].

Закон України “Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин”, яким визначаються повноваження Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів щодо здійснення контролю, проведення перевірок, складення протоколів та накладення штрафів на операторів харчового ринку.

Інші нормативно-правові акти, такі як Закони “Про охорону атмосферного повітря”, “Про охорону земель”, “Про охорону навколишнього природного середовища”, що передбачають адміністративну відповідальність за порушення природоохоронного законодавства, зокрема за псування земель, забруднення ґрунтів, самовільне відхилення від проектів землеустрою тощо, що корелюється зі статтями 53³ (зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок з порушенням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту) та 55 (порушення правил землеустрою) КУпАП [3].

Таким чином, нормативна база адміністративного провадження у сфері АПК поєднує загальні норми КУпАП та галузеві закони, які уточнюють склад правопорушень та особливості провадження в окремій сфері.

До адміністративних правопорушень у сфері агропромислового комплексу відносяться протиправні, винні діяння (дії або бездіяльність), які порушують адміністративне, аграрне, земельне, ветеринарне та природоохоронне законодавства та не містять ознак кримінального правопорушення. До цієї групи входять насамперед правопорушення у сфері сільського господарства, а також правопорушення у сфері охорони природи та використання природних ресурсів. Зокрема, йдеться про наступні склади [3]:

Потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, що знаходиться у полі, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств худобою чи птицею (стаття 104 КУпАП);

Порушення вимог щодо виконання фітосанітарних заходів (стаття 105 КУпАП);

Порушення вимог законодавства щодо забезпечення благополуччя тварин (стаття 107 КУпАП);

Псування сільськогосподарських та інших земель, забруднення їх хімічними і радіоактивними речовинами, нафтою та нафтопродуктами, неочищеними стічними водами, виробничими та іншими відходами (стаття 52 КУпАП);

Використання земель не за цільовим призначенням, невиконання природоохоронного режиму використання земель, розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, які негативно впливають на стан земель, неправильна експлуатація, знищення або пошкодження протиерозійних гідротехнічних споруд, захисних лісонасаджень (стаття 53 КУпАП);

Самовільне зайняття земельної ділянки (стаття 53¹ КУпАП);

Відхилення від затверджених в установленому порядку проектів землеустрою (стаття 55 КУпАП) та інші.

Перелічені правопорушення, а також інші порушення в цій сфері мають безпосередній вплив на екологічний стан, продуктивність сільськогосподарських угідь та якість харчових продуктів. Правильна кваліфікація адміністративних правопорушень у агропромисловому комплексі вимагає належного з'ясування їх складу за сукупністю об'єктивних та суб'єктивних характеристик, які охоплюють об'єкт (ті суспільні відносини, на які посягає протиправне діяння), об'єктивну сторону (зовнішня сторона правопорушення, власне діяння у виді дії або бездіяльності, шкідливі наслідки та зв'язок між ними), суб'єкт (особа, яка вчиняє протиправне діяння) та суб'єктивну сторону (психічне ставлення особи до вчиненого діяння) [9, с. 22-26]. З'ясування всіх елементів складу дозволяє правозастосовним органам забезпечити дотримання принципів верховенства права та законності, встановити істинний зміст діяння та відмежувати правопорушників від осіб, які є невинними.

Кажучи про органи, які власне уповноважені здійснювати розгляд справ про адміністративні правопорушення, слід насамперед звернутися до статті 213 КУпАП [3], відповідно до якої такі справи розглядаються наступними суб'єктами:

Адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад (статті 104 та 104¹);

Виконавчими комітетами (а в населених пунктах, де не створено виконавчих комітетів, – виконавчими органами, що виконують їх повноваження) сільських, селищних, міських рад та їх посадовими особами, уповноваженими на те КУпАП (статті 52, 53, 53¹, 54, 56, 104);

Районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями), а у випадках, передбачених КУпАП, місцевими адміністративними та господарськими судами, апеляційними судами, вищими спеціалізованими судами, Верховним Судом (статті 106¹, 107¹, 188²⁷);

Органами Національної поліції, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на те КУпАП.

Справи про окремі правопорушення, зокрема ті, що передбачені статтями 105, 106, 107 та 107² КУпАП, розглядаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері карантину рослин, тобто Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Розподіл компетенцій між органами покликаний забезпечити кваліфіковану оцінку фактів та сприяти правильному застосуванню передбаченими нормами права санкцій.

Важливим питанням є також стадії адміністративного провадження у справах про порушення в агропромисловому комплексі. За класичною моделлю провадження поділяється на чотири стадії: порушення справи (ініціювання), розгляд справи та винесення рішення (ухвалення постанови), оскарження та виконання рішення (постанови). Шаповал Т.Б., розглядаючи особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, виділяє такі стадії адміністративно-процесуальної діяльності, а саме [10]:

Стадія аналізу ситуації, яка включає збирання та фіксацію інформації про обставини справи, оцінку перспектив подальшого ходу провадження та прийняття рішення про власне необхідність такого провадження;

Стадія прийняття рішення у справі, що включає об'єктивну юридичну оцінку зібраної інформації та доказів, повний та всебічний розгляд матеріалів справи та винесення конкретного рішення та основи проведеного аналізу;

Стадія оскарження або опротестування рішення, яка носить факультативний характер та не обов'язково повинна відбуватися;

Стадія виконання винесеного рішення, під час якої логічно завершується адміністративно-процесуальна діяльність у справі.

Проведення починається зі складення протоколу особою, уповноваженою нормами законодавства, зокрема КУпАП, або представником громадського формування. Протокол виступає доказовим документом, що засвідчує факт правопорушення та містить відомості, які необхідні для подальшого розгляду справи, зокрема про місце та дату складення, посаду, прізвище та ініціали особи, яка складає протокол, відомості про особу, яка вчиняє правопорушення, місце, час і сутність такого правопорушення, законодавчі акти, які передбачають відповідальність за скоєне, відомості про потерпілих, якщо такі є, та інші важливі відомості. Протокол має бути підписаний особою, яка його склала, та правопорушником.

Після отримання протоколу компетентний орган повинен підготувати справу до розгляду, а саме перевірити належність справи до його компетенції (зокрема відповідно до норм КУпАП) та правильність складення протоколу, повідомити учасників про місце та час розгляду, здійснити запит додаткових матеріалів, якщо це необхідно, тощо. Необхідно також перевірити, чи немає тих обставин, які виключають провадження у справі про адміністративне правопорушення, зокрема чи досягла особа шістнадцятирічного віку, чи є особа осудною, чи перебувала вона в стані крайньої необхідності або необхідної оборони та інші обставини, передбачені статтею 247 КУпАП [3]. Розгляд справи, як правило, відбувається відкрито та проходить за місцем вчинення правопорушення. Під час самого розгляду компетентний орган повинен з'ясувати, чи дійсно особою було вчинено адміністративне правопорушення, чи підлягає вона відповідальності, які обставини правопорушення, чи заподіяно майнову шкоду, а також інші обставини, які грають роль при винесенні об'єктивного рішення у справі. Розгляд повинен відбуватися на засадах рівності перед законом та органом або посадовою особою, що розглядає справу, усіх громадян, незалежно від їхньої статі, раси, кольору шкіри, етнічного та соціального походження, релігійних, політичних або інших переконань, майнового стану, мови, місця проживання тощо.

Оцінка доказів компетентним органом або посадовою особою відбувається за їх внутрішнім переконанням, що ґрунтується на повному, всебічному та об'єктивному дослідженні всіх обставин справи у їх сукупності, за умови керування правосвідомістю та законом.

Статтею 245 КУпАП [3] визначається завдання провадження у справах про адміністративні правопорушення, а саме своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її у повній відповідності до закону, забезпечення виконання винесеного рішення у справі, а також виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню адміністративних правопорушенням, запобігання таких порушенням у майбутньому, виховання громадян у дусі дотримання законодавчих норм та зміцнення законності. Виконання цих завдань можливе лише за умови дотримання основоположних принципів адміністративного провадження, таких як верховенство права, законність, рівність і недискримінація, гуманізм, повага до честі й гідності, об'єктивна істина, публічність і гласність, національна мова, швидкість і процесуальна економія [10]. Дотримання цих принципів обумовлює законність дій органів, захист прав учасників та ефективність провадження.

Адміністративні провадження в агропромисловому комплексі мають низку специфічних рис, зумовлених самою природою аграрних правовідносин, що включає:

Необхідність у наявності належної спеціалізації в тих органів, що розглядають справи про адміністративні правопорушення в агропромисловому комплексі, адже окремі питання можуть вимагати знань у галузі агрономії, ветеринарії та землеробства, аби правильно кваліфікувати протиправне діяння, зібрати та оцінити належні докази.

Комплексність правопорушень, а саме те, що багато з діянь мають змішаний характер: вони порушують одночасно норми адміністративного, земельного, екологічного, ветеринарного чи господарського права. Наприклад, самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 53¹ КУпАП) може супроводжуватися незаконною вирубкою лісонасаджень, застосуванням пестицидів з порушенням ветеринарно-санітарних правил. Тому при розгляді справ слід забезпечити взаємодію різних контролюючих органів та фахівців.

Особливі строки розгляду та необхідність оперативності, адже деякі правопорушення вимагають невідкладного реагування, оскільки затримка може призвести до поширення шкідників, знищення врожаю або потрапляння небезпечної продукції на ринок. КУпАП встановлює скорочені строки розгляду для правопорушень щодо нежиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки, та незаконного посіву або незаконного вирощування снотворного маку чи конопель.

Значні фінансові санкції, які спрямовані на захист споживачів та запобігання недобросовісній конкуренції.

Особливий порядок збирання доказів, зокрема доказову базу у справах про порушення в АПК часто складають результати лабораторних аналізів (наприклад, проб ґрунту, насіння, харчових продуктів), акти ветеринарно-санітарної експертизи тощо.

Потенціал для включення до кола суб'єктів правопорушення юридичних осіб. Незважаючи на те, що наразі ряд норм КУпАП передбачає включення до кола суб'єктів лише фізичних осіб (адже вони мають досягти шістнадцятирічного віку, бути осудними, керувати своїми діями тощо), доцільним є додавання до цього кола також юридичних осіб, адже значна частина порушень у сфері агропромислового комплексу виникає саме за їх участі [11, с. 327-329].

Напрями для подальшого вдосконалення можуть включати підвищення кваліфікації посадових осіб та їх обізнаності щодо правозастосування, методик відбору проб, правильної кваліфікації тих чи інших правопорушень та їх чітке розмежування, гармонізацію національного законодавства із нормами європейського права, насамперед щодо безпечності харчових продуктів, використання пестицидів, поводження з відходами тваринництва, підвищення правової культури суб'єктів господарювання за допомогою активізації інформаційно-роз'яснювальної роботи серед фермерів, агрохолдингів та переробних підприємств щодо вимог законодавства, правових наслідків правопорушень та процедур адміністративного провадження, а також уніфікації правових норм і визначення родового об'єкта правопорушень у сфері агропромислового комплексу України.

Висновок. Агропромисловий комплекс забезпечує продовольчу безпеку держави та формує значну частину валового внутрішнього продукту, тому порушення законодавства в цій сфері мають серйозні наслідки не тільки для окремих суб'єктів, але й для економіки, здоров'я населення та довкілля. Адміністративне провадження є важливим інструментом реагування на такі порушення, що дозволяє швидко їх виявити, зафіксувати, притягнути винних осіб до відповідальності та запобігти новим протиправним діям у майбутньому.

Нормативну основу адміністративного провадження у справах про порушення законодавства у сфері АПК становить низка нормативно-правових актів, насамперед КУпАП та спеціальні закони, що визначають склад правопорушення та особливості провадження. Адміністративні правопорушення у сфері агропромислового комплексу включають насамперед порушення у сільському господарстві, врегульовані статтями 104, 104¹, 105, 106, 106¹, 107, 107¹, 107², 108, 188²⁷ КУпАП, а також протиправні діяння у сфері охорони природи та використання природних ресурсів, передбачені статтями 52, 53, 53¹, 53², 53³, 53⁴, 54, 55, 56. Компетенція щодо складення протоколу та розгляду справ по цим правопорушенням розподілена між різними суб'єктами: від адміністративних комісій та судів до органів Національної поліції.

Провадження складається з чотирьох стадій: порушення справи (складення протоколу), розгляду справи та ухвалення постанови, її оскарження та виконання. Кожна стадія має чіткі строки, права й обов'язки учасників, що забезпечує реалізацію принципів законності, об'єктивності та оперативності. Разом із тим, провадження у сфері АПК характеризується спеціалізацією суб'єктів, комплексністю правопорушень, необхідністю швидкого реагування та застосування суворих фінансових санкцій.

Дослідження дозволяє зробити висновок, що подальший розвиток адміністративного провадження в агропромисловому комплексі повинен відбуватися шляхом підвищення кваліфікації відповідальних суб'єктів, гармонізації законодавства з вимогами Європейського Союзу та підвищення правової культури суб'єктів господарювання. Реалізація цих напрямів сприятиме ефективному захисту законності у аграрній сфері та сталому розвитку АПК.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України: навч. посіб. / за заг. ред. О.І. Безпалової [та ін.]. Харків: ХНУВС, 2021. 468 с.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35. Ст. 466.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. №51. Ст. 1122.
4. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3. Ст. 27.
5. Про насіння і садивний матеріал: Закон України від 26 грудня 2022 року № 411-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 13. Ст. 92.
6. Про карантин рослин: Закон України від 30 червня 1993 року № 3348-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 34. Ст. 352.
7. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15 грудня 1993 року № 3691-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 2. Ст. 7.
8. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25 червня 1992 року № 2498-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 531.
9. Белікова О.В. Юридичний склад адміністративного правопорушення. *Держава та регіони. Серія: право*. 2013. Вип. № 3 (41). С. 22–28.
10. Шаповал Т.Б. Поняття, види та принципи провадження у справах про адміністративне правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 8. С. 368–370.
11. Іванова Г.С. Адміністративно-правове регулювання у сфері агропромислового комплексу: дис. ... докт. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2020. 525 с.